

TÂZİYE

altıncı gününden itibaren Emevî ordu-
sunda iken Hz. Hüseyin tarafına geçen
Hür b. Yezîd'in, yedinci gün Hz. Hüseyin'in damadı Kâsım'ın, sekizinci gün büyük oğlu Ali Ekber'in, dokuzuncu gün üvey kardeşi Abbas'ın ve onuncu gün bütün taraftarlarıyla birlikte Hz. Hüseyin'in şehâdeti tâziye merasimlerinde dramatik bir sahne eseri şeklinde ortaya konulur. Bazan onuncu günden sonra da merasimler devam eder. Bu merasimlerde Hüseyin'in eşlerinin ve çocuklarının Kerbelâ'dan alınıp Şam'da Yezîd b. Muâviye'ye götürülmesi olayı da işlenir.

Büveyhîler dönemine kadar götürülen tâziye gösterileri önceleri umumi yolların keşiştiği mahallerde, çarşılarda ve geniş meydanlarda yapılırken daha sonra birçoğu geçici olarak kurulan, muharrem mateminin ardından safer ayındaki toplantıların da gerçekleştirilmesini takiben sökülüp kaldırılan, hüseyniye veya "tekye" adı verilen özel mekânlarda icra edilmeye başlanmıştır. Bunların bir kısmı devlet tarafından, çoğu halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir. Tâziye için devletin yaptırdığı en meşhur bina, Kaçar Hükümdarı Nâsirüddin Şah tarafından Tekye-i Devlet adıyla 1870'lerde Tahran'da inşa edilmiştir. Pek çok tâziyenin temsil edildiği bu bina 1946 yılında yıkılmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İran'ın birçok şehir ve kasabasında çok sayıda tekye yapılmışsa da belirli bir tekye mimarisi geliştirilememiştir. Bununla birlikte hemen hepsinde ortak olan özellik oyuncularla seyirciler arasında herhangi bir engelin bulunmamasıdır. Bu da oyuncularla seyirciler arasında etkileşimi kolaylaştırmaktadır. Tâziyenin icra edileceği mekânın ortasında yuvarlak veya dikdörtgen biçiminde yüksekçe bir mekân bulunur. Bunun etrafı Kerbelâ'yı andırması için genişçe bir kum şeridiyle çevrilir, burası yaya veya at üstünde yapılacak savaş gösterileri için kullanılır. Sahne dekoru oldukça basit, yerleşim ise Kerbelâ çölünün soğukluğunu ve haraplığını ortaya koyacak tarzdadır. Sahne donanımı genelde bir kuyu, Fırat nehrini temsilen içinde su bulunan bir oluk ve birkaç hurma ağacından ibarettir. Sahneden başlayan hareketler kumlarla çevrili mekâna kadar uzanır. Tekye-i Devlet başta olmak üzere tekyelerde rol alan görevlilerden Hz. Hüseyin'i ve beraberindekileri temsil edenlerin elbiseleri cennete işaret ettiği inanan yeşil, onları katledenlerin elbiseleri ise zulmü ve cehennemi anlatan kırmızı renktedir. Ka-

dın rolünü üstlenen erkekler vücutlarını baştan ayağa kapatan torba gibi siyah elbiseler giyerler, yüzlerini de peçe ile kapatırlar. Tâziyede her iki tarafın söylediği sözler manzumdur. Bu arada mûsiki icra eden hânenelere davul, trampet ve ney gibi aletleri çalan sâzendeler refakat eder. Omuzlarına kefeni temsilen beyaz bir örtü atan kahramanın görünmesi onun biraz sonra şehid olacağı ve merasimin sona ereceği anlamına gelir.

Tâziye gösterileri, geriye dönüşü anlatan ritüeller konumunda bulunduğu gerekçesiyle 1930'larda Rızâ Şah Pehlevî tarafından şehirlerde yasaklanmıştır. Bu sebeple merasimler kırsal bölgelerde devam etmiş, ancak buraların imkânları sınırlı olduğundan tâziye geleneği tamamen ortadan kalkma noktasına gelmiştir. 1979'da Pehlevî idaresinin yıkılmasıyla birlikte gerek tâziye gerekse diğer matem ritüelleri İran İslâm İnkılâbı'nın yerleşmesi için yardımcı birer unsur kabul edilerek destek görmüştür. 1980-1988 Irak-İran savaşında tâziyeden geniş ölçüde faydalandığı bilinmektedir. Günümüzde tâziye faaliyetleri bir toplum geleneği halinde devam ettirilmekte, oyuncular geçimlerini gösterilerden elde ettikleri gelirlerle sağlamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, IV, 1073-1074; Rypka, *HLL*, s. 682-685; Moojan Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Haven-London 1985, s. 238-245; Attârî, "Ta'ziye", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsi* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 374-379; M. Hasan Recâî, "Ta'ziye ve Ta'ziyehânî", *Râhnümâ-yı Kitâb*, XVIII/1-3, Tahran 1356 hş., s. 97; Rızâ Hâkî, "Ta'ziyehâ ve Ta'ziyenâmehâ", *Îrân-nâme*, IX/2, Bethesda 1370/1991, s. 254-263; P. Chelkowski, "Hengâmî ki ne Zemân Zemân est ve ne Mekân Mekân: Ta'ziye-i İmâm Hüseyin", *a.e.*, IX/2 (1991), s. 212-222; a.m.f., "Ta'ziya", *El²* (İng.), X, 406-408; a.m.f., "Ta'zia", *Elr.*, XIV, 358-360; a.m.f., "Ta'ziyah", *Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, IV, 200-202; Dâvûd Hâtemî, "Ta'ziye", *DMT*, IV, 440-449; Ali Bölükbaşî, "Ta'ziye", *DMBİ*, XV, 590-593; Sâdik Hümâyûnî - Mahmûd Sabâhî, "Ta'ziye", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1382 hş./2003, VII, 511-519.

MUSTAFA ÖZ

TÂZİYYE

(التأزيّة)

Medyeniyîye tarikatının
Ebû İshak (Ebû Sâlim) İbrâhim
b. Muhammed b. Ali et-Tâzi'ye
(ö. 866/1462)
nisbet edilen bir kolu
(bk. MEDYENİYYE).

TAZMİN

(bk. DAMÂN; ZARAR).

TAZMİN

(التضمين)

Şiirde alıntı yapma;
bir kelimeyi başka bir kelimenin
anlamını da içerecek biçimde kullanma
mânasında dil ve edebiyat terimi.

Sözlükte "bir şeyi içine almak, ihtiva etmek" anlamındaki **damn** (**damân**) kökünden türeyen **tazmîn** (**tadmîn**) "bir şeyi başka bir şeyin içine koymak, ona dahil etmek" demektir. Bedîî sanatlardan sayılan tazmîn "hüsn-i tazmîn, tazmin ve iktibas, tazmin ve icâze" gibi başlıklar altında erken dönemlerden itibaren belâgat kitaplarında yer almıştır. Tazmin konusuna ilk değinenlerden biri olan İbnü'l-Mu'tez hüsn-i tazmîni söz güzelliklerinden saymıştır. Onun verdiği örneklerden iktibas da kapsayacak şekilde meşhur şiirlerle âyetlerden kelime ve terkip alıntılarında bu terimi kullandığı anlaşılmaktadır (*el-Bedî', s. 159-160*). İbn Ebû'l-İsba' da hüsn-i tazmîni iktibas da içine alacak bir terim olarak görmüş; şiir, âyet, hadis, mesel, vecize ve hikmetli söz gibi alıntıları bu kapsam içinde değerlendirmiştir (*Bedî'u'l-Kur'ân*, s. 52; *Tahîrürü't-Taḥbîr*, s. 140). Bu bağlamda tazmin hakkında nazmı ve nesri kapsayacak biçimde "söze başkalarının sözlerinden alıntılama yapıp katma" şeklinde tarifler yapılmıştır. İbn Reşîk, tazmîni ilk defa ayrıntılarıyla ele almış, şiire has alıntılar diye gördüğü tazmin için kapsamlı bir tanım yapmış ve çeşitli şekillerini örneklerle açıklamıştır. Ona göre tazmin, şairin diğer şairlerin şiirlerinden mısra veya beyit alıntılıyıp kendi şiirinin ortasına ya da son kısmına bir örnek ve temsil olarak katmasıdır (*el-Umd*, II, 80). Edebiyat tarihinde ilk defa Hatîb el-Kazvîni ile (ö. 739/1338) iktibas ve tazmin terimleri birbirinden ayrılmış ve değişmeyen tanımları yapılmıştır. Kazvîni, Kur'an ve hadisten yapılan referanssız alıntıları sözün veya şiirin bünyesine uyarlayıp yerleştirme sanatına iktibas, şiire özgü alıntıya da tazmin adını vermiş, alıntı yapılan kısım belâgat ve edebiyat otoritelerince tanınmadığı takdirde bu duruma işaret edilmesini şart koşmuştur (*el-İzâh*, s. 580-584; *et-Telḥîs*, s. 422-424). Onun söz konusu ettiği işaret alıntı yapılan kısımdan önce "kavl, inşâd, tağniye" (şiir söyleme) gibi sözlerden birinin getirilmesiyle gerçekleşmektedir. Gerek et-

Telhîş şârihleri gerekse daha sonra gelen belâgat âlimleri tazmin ve iktibas konusunda aynı çizgiyi korumuştur.

Şairin orijinalin anlam ve temasını, kas-tettiği anlam ve temaya çevirerek alıntı yapması tazminin güzelliğinden kabul edilmiştir. İbnü'r-Rûmî'nin şu dizelerinde görüldüğü gibi: "Ey Hâlid'i tanıyıp tanımadığını soran kimse / O dübürü yumuşak, eli kaya gibidir // **Tıpkı yağmurla ıslandığı gecenin sabahında üstleri kuru, atları yaş ve ıslak papatyalar gibi.**" Nâbiga ez-Zübânî'den tazmin edilen ikinci beytin aslı kadın dişinin parlaklığını tasvirle ilgili iken İbnü'r-Rûmî onu bir erkeğin dübürü ve ellerinin tasviri makamında ironi üslûbu içinde kullanmıştır. Beyitlerin ikinci mısralarını meşhur kasidelerden tazmin edip kendi kasidelerine uyarlayan şairler de vardır. Buna "kasım tazmini" denilmiştir (İbn Reşîk, II, 82). İbrâhim b. Abbas es-Sûlî'nin şu dizeleri buna örnektir: "Emîrin kapısında eskidim, ağaç oldum; sanki ben / **Durun da bir sevgiliyi ve konak yerini yâdederek ağlayalım** diyen gibi idim // Uzun süre çektiğim sıkıntı ve fakru zaruretten şikâyet etmek üzere geldiğimde / **Üzüntüden kendini helâk etme, sabır ve tahammül göster diyorlar.**" İkinci mısralar İmruülkays'ın muallakasından tazmin edilmiştir. Tazminin mısraların yeri değiştirilerek yapılan ve "ma'kûs (maklûb) tazmin" diye anılan bir türü daha vardır. Abbas b. Velîd b. Abdümelik'in Mesleme b. Abdümelik'e söylediği şu dizelerde olduğu gibi:

لقد أنكرتني إنكار خوف ، يضم حشاك عن شتيمي وذحلي
كقول المرء عمرو في القوافي ، لقيس حين خالف كل عدل
"عذيرك من خليلك من مراد ، أريد حياته و يريد قلبي"
(İçin bana karşı küfür, kin ve intikamla doluyken korkundan bana karşı gerçekçi olmadın // Amr'ın şiirinde her kınayana muhalefet eden Kays'a söylediği gibi: Sana dost olana kastın nedir, mazeretini açıkla / Ben onun yaşamasını isterken o beni öldürmek kastında). **Son beyit ma'kûs tazmindir.** Aslı Amr b. Ma'dikerib'e ait olup aralarında düşmanlık bulunan kız kardeşinin oğlu Kays b. Züheyr için söylenmiştir. Burada mısraların yerleri değiştirilmiştir. Hz. Ali'nin İbn Mülcem'i gördüğünde bu beyti okuyarak temsil getirdiği kaydedilir (a.g.e., II, 82-83). Bazı tazminlerde orijinalin sözlerinde değişiklik yapılması ve yeni şiirin bünyesinde farklı anlamda kullanılması da güzel bulunmuştur. Sühaym b. Vesîl er-Riyâhî'nin, **أنا ابن جلا ، وطلاع الثأيا // متى أضع العمامة تعرفوني**" (Ben sorunlar çözen, sarp yollar aşan tanınmış biriyim / Savaş başlığını giydiğimde anlar-

sınız ne denli yiğit olduğumu) şeklindeki beyti, kel bir yahudi hakkında üçüncü tekil şahıs sîgaları ve ironi üslûbuyla şöyle tazmin edilmiştir:

أقول لمعشر غلطوا و غصوا / عن الشيخ الرشيد وأنكروه
هو ابن جلا وطلاع الثأيا / متى يضع العمامة تعرفوه
(Bilge ihtiyar hakkında yanılıya düşen, erdemlerini küçümseyip inkâr edenlere derim ki // O dazlak oğlu dazlaktır, hem de dişlek ve sırtıktır / Ne zaman sarığını çıkarırsa tanırınsınız onu kelliğinden).

Bir beyit veya daha fazla alıntı yapmaya yeni şiiri oluşturmada önemli katkı sağladığı için "istiâne", bir mısra veya daha az alıntı yapmaya da yeni şiirin eksikliğini tamamlamada emanet eşya ve yama işlevi gördüğü için "idâ" (emanet verme) ve "refv" (yamama) tazmini denilmiştir. İbnü'l-Mu'tezz'in şu dizesinde İmruülkays'ın muallakasından sadece "فغانبك" (durun da ağlayalım diye diye" (İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrü't-Taḥbîr*, s. 142). Müzdeviç tazmini adı verilen tür farklı edebî bir sanat kabul edilmiştir. Tazminin bu şekli şiirde temel kafiye düzeni, secili nesirde ana seci sisteminin yanında mısra ve fıkraların orta kesimlerinde armoniyi ve fonetik güzelliği arttıran, vezin ve kafiye (seci) bakımından eşdeğer olan iki ve daha fazla ögenin getirilmesiyle oluşur. Bu edebî sanatı ilk defa Farsça *Ḥadâ'ıku's-sihr fi deḳâ'ıki's-şif'r* adlı eserinde (s. 120) Reşîdüddin Vatvât ele almış, Fahreddin er-Râzî, İbnü'z-Zemlekânî, İbn Kayyim el-Cevziyye gibi Arap belâgatçıları ondan etkilenmiştir; şu örneklerde görüldüğü gibi: "وحتلتك من سبأ بنيا" "المؤمنون هينون لينون" (Sana Sebe'den kesin bir haber getirdim [en-Neml 27/22]); "المؤمنون هينون لينون" (Müminler mütevazi ve yumuşak huyludur); Sâhib b. Abbâd için yazılan mersiyeden, "فقدناه لما تم و اعتم بالعلا / كذلك خسوف البدر عند" "تعود وسم" (Yitirdik onu, kemale erdiği, bütün yüce mevkileri ve erdemleri kazandığı zamanda / Nitekim ayın tutulup kaybolması dolunay zamanında olur); yine "الوهب والنهب في العلا / وهذا وقت اللطف والعنف" (Yüceliklerde iken ihsan ve yağma alâmeti onun âdeti oldu / Evet, lutuf ve şiddet dönemlerinde bu iki haslet onun alâmeti haline geldi) örneklerdeki Sebe'nebe', heynûn-leynûn, temme-i'temme, vehb-nehb, lutf-unf ikilemeleri gibi.

Lugavî / nahvî tazmin diye anılan tür fiil, isim ve edatlarda gerçekleştirilirse de daha çok fiillerde görülür. Fiil geçişlilik-geçişsizlikte ve belli harf-i cerle geçişli olma

hususunda anlamını içerdiği fiil gibi kullanılır ve kendi anlamının yanında o fiilin mânasını da içerir. Bu şekil icâz üslûbuyla birlikte mecazi bir anlam ifade ettiğinden belâgat ve edebî sanat açısından güzel bulunmuştur. Kahire Arap Dil Kurumu bir fiilin başka bir fiilin mânasını ve i'rabını kapsaması (tazmin) için üç şart öngörmüştür: İki fiil arasında anlam ilgisinin bulunması, diğer fiilin de düşünülmesine imkân veren ve karışıklığı ortadan kaldıran bir karînenin mevcut olması, tazminin Arap zevkine uygun düşmesi. Bunlardan başka tazminin belâgat açısından bir yarar amacıyla yapılmış olması da istenmiştir. Şu âyetler buna örnektir: "ولا تعزموا عقدة النكاح" (Nikâh kıymaya kalkışmayın [el-Bakara 2/235]). Burada "لا تعزموا" (kalkışmayın) fiilinin "على" harf-i cerriyle geçişliliği mûtat iken mef'ûlünü doğrudan alan bir fiil gibi kullanılması, anlam ilgisi sebebiyle mef'ûlünü doğrudan alan "ولا تتوا" (niyetlenmeyin) anlamını içerdiği şeklinde bir te'vile yol açmıştır. Yine "لا يستمعون إلى المأ الأعلى" (Onlar artık kulak verip o yüce topluluğu dinleyemezler) âyetindeki (es-Sâffât 37/8) "يستمعون" fiilinin mef'ûlünü doğrudan alması söz konusu iken "إلى" harf-i cerriyle kullanılması, anlam ilgisi sebebiyle mef'ûlünü bu harf-i cerle alan "لا يصغون" (dinleyemez, kulak veremezler) fiilinin anlamını da içerdiği biçimindeki yoruma imkân vermiştir. "وإذا خلوا إلى شياطينهم" âyetinde (el-Bakara 2/14) "خلوا" in "انتهى" anlamını kapsaması da böyledir. Bazı harf-i cerlerin başka harf-i cer ve edatların mânasını içermesi de bu tür bir tazmindir. "ولأصليتكم في جذوع النخل" (Sizi hurma ağaçlarının gövdeleri üzerinde çarmıha gereceğim) âyetinde (Tâhâ 20/71) "في" edatı "على" harf-i cerri anlamında kullanılmıştır. Bu tür tazminin Arap dilinde varlığı konusunda olumsuz yaklaşım ortaya koyanlar da vardır. Çünkü tazminin cereyan ettiği söylenen lafzın gerçek mânada böyle kullanılmadığını kanıtlayan kesin bir delil bulunmamaktadır. Hüccet ve şahit olarak getirilen birçok kadîm sözde fiilin hem lâzım hem müteaddî şeklinde geçmesi onun aslında böyle kullanıldığını göstermektedir.

Aruz ilminde tazmin anlamın bir beyitte tamamlanmayıp sonraki beyitle alâkalı olmasıdır. Bu bir kafiye kusuru sayılmıştır, zira iyi şiirin her beyti müstakil bir mâna taşır. Ancak bunun kusur sayılması arkadan gelen beytin önceki beytin tefsiri, sıfatı, tekidi ve bedeli olmaması halindedir, çünkü bu durumda beytin anlamı kendi içinde tamamlanmış sayılır. İkinci

TAZMİN

beyitteki alâkalı kısım kafiye lafzıyla ilgili ise kusur, başka bir lafzla ilgili ise daha küçük bir kusurdur (İbn Reşîk, I, 171). Şu örnekteki kusur birinci türdendir:

”وسعدنا سائلهم والرباب / وسائل هوازن عنا إذا ما
لقينا كيف تلوهوم / بواتر يعزبن بيضاً وهاما“

(Biz soruyoruz Sa'd'a, Rebâb'a, sen de sor bizi Hevâzin'e: Savaş meydanında karşılaştığımızda miğferleri ve başları parçalayan keskin kılıçların tepelerine nasıl inip çıktığını). Ziyâeddin İbnü'l-Esîr bu tazmini kusur saymamaktadır (*el-Meşelû's-sâ'ir*, II, 342).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî'* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut 1410/1990, s. 159-160; Bâkîlânî, *İ'câzû'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 413; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1353/1934, I, 171; II, 80-88; Reşîdüddin Vatvât, *Hadâ'îku's-sihr fi deká'iki's-si'* (trc. İbrâhîm Emîn eş-Şevâribî), Kahire 1364/1945, s. 120; Fahrreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyetü'l-i'câz*, Kahire 1317, s. 34; Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meşelû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Havfî – Bedevî Tabâne), Kahire 1358/1939, II, 342; Abdülvâhid b. Abdülkerîm ez-Zemlekânî, *el-Tibyân* (nşr. Ahmed Matlûb – Hadîce el-Hadîsî), Bağdad 1382/1964, s. 172; İbn Ebû'l-İsba', *Bedî'u'l-Kur'ân* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1392/1972, s. 52-53; a.mlf., *Tahrîrû't-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 140-142; Muzaffer b. Fazl el-Alevî, *Nazratü'l-igrîz fi nusreti'l-karîz* (nşr. Nuhâ Ârif Hasan), Dimaşk 1396/1976, s. 190; Hatîb el-Kazvînî, *el-İzâh* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 580-584; a.mlf., *et-Telḥîş fi 'ulûmi'l-belâga* (nşr. Abdurrahman el-Berkûki), Kahire 1350/1932, s. 422-424; Ebû Muhammed Kâsim es-Sicilmâsî, *el-Menze'u'l-bedî' fi tecnîsi'l-esâlibi'l-bedî'* (nşr. Allâl el-Gâzî), Rabat 1401/1980, s. 213; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâ'id*, Kahire 1327, s. 226; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, İstanbul 1330, s. 471; Zerkeşî, *el-Burhân*, III, 338; Süyûtî, *Mu'terekü'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1369/1949, I, 398; a.mlf., *el-İtkân*, Kahire 1368, II, 40, 56, 90; İbn Ma'sûm, *Envârür-rebî' bi-enuvâ'i'l-bedî'* (nşr. Şâkir Hâdî Şükri), Necef 1388/1968, VI, 215; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *'İlmü'l-bedî'*, Kahire 1408/1987, s. 139-141.

İSMAİL DURMUŞ

□ TÜRK EDEBİYATI. Tazmin kelimesi eskiden nazım ve nesir için kullanılırken gazeteciliğin yayılmasından sonra tazmin nazma, iktibas nesre ait bir terim haline gelmiştir. Tazmin daha ziyade gazel ve kasidede uygulanır. Bazan tek beytin başına mısra ilâvesiyle birden fazla bent oluşturularak tazmin beytinin her bentte tekrarlandığı musammatlara da rastlanır. Tazminde alıntılanan şiir parçasının kime ait olduğunu söylemek bir kuraldır (Bihamdillâh zamânında be-kavl-i Sabri-i Şâkir / Girîbân-ı felek mehcûr-ı dest-i âh-i şekvâdir-|Nefî|; Râsîh'in bu beytini tazmîn edip

kilk-i Nedîm / Nukl sundu içtiğim sahbâ-yı irfân üstüne / Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne / Urma zahm-ı sîneye peykân peykân üstüne-[Nedîm]). Çok bilinen bir mısra veya beytin iktibas edilmesi halinde şairin adının söylenmemesi kusur sayılmamaktadır (Rûm'da ona Sürûf gelemez mi karşı / İşte meydân-ı sühan gitmeyelim Şîrâz'e-[Sürûf]; Halep anda ise bunda bulunur endâze / İşte meydân-ı sühan gitmeyelim Şîrâz'e-[Fehîm-i Kadîm]). Bir şair diğer bir şairin mısralarından alıp onu kendi şiiri gibi gösterir yahut mazmununu değiştirerek kendi şiirine katarsa bu sirkat sayılır. Ancak halef selevin şiirini alıp daha güzel biçimde söylerse bu tazmin değil nazîre olur. Çünkü tazminde esas olan şiiri değiştirmeden ve şairini gizlemeden kullanmaktır. Yahya Kemal, Selîmî'nin (II. Selim), Nefî'nin, Recâzâde Mahmud Ekrem'in ve Abdülhak Hâmid'in mısralarını gazel, kıta ve şarkılarıyla tazmin etmiştir. Modern şiirde bir mısra veya beyti olduğu gibi tazmin etme yoluna gidilmiyorsa da bazı şairlerin eski şiirden ilhamla tazmini andıran alıntılar yaptığı görülür. Meselâ Behçet Necatigil'in, "İçimize kapandıkça gül / Bir gül açılmaz yüzün teg" dizelerinde Fuzûlî'nin ünlü "Su Kasidesi"ndeki, "Suya versin bâğban gülzârı zahmet çekmesin / Bir gül açılmaz yüzün teg verse bin gülzâra su" beytinden tazmin yoluyla yararlanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1299, s. 179; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 262; Hüseyin Küçükkalay, *Kur'ân Dili Arapça*, Konya 1969, s. 347; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 150-151; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâgat*, Ankara 1980, s. 270; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 386; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 251-252; "Tazmin", *TDEA*, VIII, 287-288.

İSKENDER PALA

TAZMİNAT

(bk. DAMÂN; ZARAR).

TEÂLÂ

(تعالي)

Allah'a nisbet edilen bir tâzim ifadesi.

Sözlükte "yükselmek, bir şeyin üstünde bulunmak, şeref ve kudret sahibi olmak" anlamındaki ulûv (alâ) kökünden türeyen ve fi'l-i mâzî olan teâlâ, daha ziyade Allah

lafzının ve Hak gibi ilâhî isimlerin geçtiği yerlerde tâzim amacıyla kullanılmakta olup "şan, şeref ve hükümranlılığı yüce olsun" mânasına gelir; bu bağlamda "kendi konumunun üstünde başka bir konumun bulunmaması" demektir. Karşıtı "aşağıda bulunmak" anlamındaki sūfūldür. Ulûv Allah'ın her yönüyle yüceliğinin anlaşılıp ifade edilmekten münezzehe olduğunu belirtir.

Teâlâ kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de tamamı Mekki olan sûrelerde on dört âyette geçmekte ve bunlarda Cenâb-ı Hak'ın kendisine karşı şîrk koşma, eş, evlât vb. vasıflar nisbet etme gibi şeylerden münezzehe bulunduğu ifade edilmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "te'âlâ" md.). Bu âyetlerde teâlânın tâzimin yanı sıra tenzih de vurguladığı dikkat çekmektedir. Yedi âyette "sübhâne" ve teâlâ kelimeleri birlikte kullanılarak Cenâb-ı Hak her türlü acz ve noksanlıktan tenzih edilmektedir. En'âm sûresindeki âyette (6/100) müşriklerin Allah'a çocuk, ortak, acz ve noksanlık isnat ettikleri belirtildikten sonra O'nun bunlardan uzak olduğunu bildirmek üzere zikredilen "sübhânehü ve teâlâ" terkininin "maâzallah" (Allah'a sığınırım) anlamına geldiği kaydedilmektedir (Mâtürîdî, V, 162). Burada Cenâb-ı Hak'a mecazen yükseklik izâfe edildiği ve O'nun noksanlıklardan tenzihinin yüksekliğe benzetildiği kabul edilmektedir. Zira yere / aşağıya atılan kirlî şeylerin yüksekte olana bulaşması söz konusu değildir (İbn Âşûr, VII, 409). Diğer taraftan Allah'ı tenzihte sübhâne ile birlikte teâlânın da kullanılması bu ikisinin farklı anlamlar taşıdığı biçiminde yorumlanmıştır. Nitekim Fahrreddin er-Râzî'ye göre sübhâne ile kulların Allah'ı her türlü acz ve noksanlıktan tenzih ettiği belirtilirken teâlâ ile O'nun yüceliği anlatılmaktadır (*Mefâtiḥu'l-gayb*, XIII, 117; krş. Ebû Hayyân, IV, 194).

Hadislerde teâlâ kelimesi genellikle tâzim, dua ve niyaz bağlamında geçmektedir. Namazda iftitah tekbirinden sonra okunan Sübhâneke'nin "ve teâlâ ceddüke" cümlesi (Müslim, "Şalât", 52; Tirmizî, "Mevâkîḥ", 65; Nesâî, "İftitâḥ", 18) "azametin yücedir" anlamına gelmektedir. Hz. Hasan'ın Resûlullah'tan rivayet ettiği, namazda okunması istenen bir duada da "teâleyte" (sen yücesin) sözü yer almaktadır (Ebû Dâvûd, "Şalât", 119, 120, "Vitr", 5; Nesâî, "İftitâḥ", 17). Gerek Kur'an'da geçen gerekse hadislerden verilen örneklerde bulunan teâlâ ifadesi, tâzim ve tenzih bildirmekle beraber Allah'ın isimlerinden sonra zikredildiği yaygın kullanılışından biçim olarak farklıdır; bununla birlikte bu şe-